

UNA NARRACIÓ OBLIDADA DE JOSEP YXART: UN CAS

Tot i que la narrativa de Josep Yxart ha quedat eclipsada per la facetada de crític ?en què a vegades utilitza elements narratius?, va conrear la narració i, més en general, la prosa literària en diverses ocasions. Fins i tot va escriure una novel·leta paròdica amb el seu cosí Narcís Oller, *La pagesia. Novella de costums catalanes*, enviada burlescament als Jocs Florals de Barcelona de 1878.¹ Diverses proses seves s'apleguen dins *El año pasado*, el recull pòstum *Obres catalanes* o l'antologia recent *Tarragona* i algunes es van publicar a la premsa amb la indicació «d'un llibre inèdit».²

* Aquest treball s'inscriu en els projectes de recerca HUM 2005-01109/Filo i HUM2006-07206-C03-01.

1. Exhumada en Xavier VALL, *La primera narració catalana de Narcís Oller, escrita amb Josep Yxart: La pagesia*, «Els Marges», núm. 51 (desembre 1994), ps. 63-82. M'hi plantejava ja la identificació de l'oncle a qui es va dictar part de la novel·leta amb Fidel Moragas, com és obvi i s'ha proposat després (ometent que ja ho havia considerat en aquest article, però que n'havia dubtat per diversos motius, i hi havia argumentat l'altra possible atribució). M'agradaria desenvolupar-ne més l'estudi atenent al ms. autògraf d'Oller corresponent a l'inici de la narració conservat a la Biblioteca de Catalunya (núm. 3678, 4), a la resta de la seva obra, a la influència de l'òpera de Donizetti *Lucia di Lammermoor* (citada implícitament al lema), a la literatura de temàtica rural —sobre les obres teatrals, *vid.*, particularment, Magí SUNYER, *La llista d'Yxart. Els drames jurídics*, dins *El Segle Romàntic. Actes del Col·loqui sobre Josep Yxart i el seu temps*, a cura de Josep M. Domingo i Francesc Roig (Tarragona, Diputació, 2000), ps. 121-135—, a la paròdia...

2. Els tres primers llibres de la sèrie *El año pasado* han estat reeditats dins el primer volum de l'*Obra completa*, pròleg i edició de Rosa Cabré (Barcelona, Proa, 1995). *Obres catalanes de Joseph Yxart (col·lecció triada)* (Barcelona, «L'Avenç», 1895). El quadre *Lo rellotge*, publicat en castellà en l'edició del matí de «La Vanguardia» el 5 de maig de 1888, a primera plana, ha estat estudiat per Andreu Grau i Arau (*Actes del Col·loqui, op. cit.*), ps. 111-119. *Tarragona. Notes de color*, a cura de Rosa Cabré (Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses, 1995). Encara figura la remarca «d'un llibre inèdit» en la reedició del quadre *De nit* en «El Eco de Valls» (11-XI-1886), p. 3, en el qual, com en la narració en què se centra aquest article, es troben referències al joc.

Segons explica en una carta a Narcís Oller enviada des de Tarragona el 10 de març de 1883, havia començat «una serie de artículos de costumbres» ambientats a la seva ciutat natal.³ Rosa Cabré constata que, a excepció de la prosa *De Reus a Tarragona* (1887), «aquestes notes de color tarragonines i dels seus voltants desapareixen de l'escriptura d'Yxart»:

«Ara els relats de crítica sociològica, emmarcats en l'àmbit ciutadà barceloní, desbancaran, pràcticament del tot, aquests que recollien la visió dels espais tarragonins i les seves rodalies, fins al 1891. Aquests es troben dispersos entre les pàgines dels volums d'*El año pasado* i, preferentment, a les dels periòdics «La Publicidad» o «La Vanguardia», les publicacions on més va col·laborar. Es tracta d'*El brindis*, *El forastero*, *Carta a un amigo*, *Los telegramas*, *Una mala costumbre*, *El viajante*, etc...»⁴

Destacaria també una narració ambientada cent anys després de quan es publica, *Un crimen en 1988* (presentada com a extreta d'«un periódico futuro»), que satiritza la societat i els mitjans de comunicació a l'entorn d'un reclus de la «Cárcel-Maravilla» i en què, a fi de suggerir l'avenç tecnològic, el reporter porta una «maquinilla de fotografía instantánea colgada de un botón».⁵ De tota manera, en una carta a Oller la considera «una idea mal aprofitada a corre cuita».⁶

En la línia sociològica d'aquestes i altres proses en castellà, Yxart va publicar en l'*Almanach de la Campana de Gracia* per a l'any 1888 una narració catalana, *Un cas* (no recollida dins les *Obres*).⁷ El títol confereix aparença real als fets.⁸ El pretès succés es relata de forma força esquemàtica i recurrent a la notícia de premsa per al desenllaç. Tanmateix, el narrador, en primera persona i apellant el lector, con-

3. Ha estat adduïda ja per Rosa Cabré en el pròleg a *Tarragona*, p. 9.

4. *Ibid.*, ps. 10-11.

5. «La Vanguardia» (15-VIII-1888), edició matinal, p. 1.

6. ROSA CABRÉ I MONNÉ, *Epistolari Josep Yxart-Narcís Oller (1867-1895)*, tesi presentada la Universitat de Barcelona, 1985, vol. IV, p. 979.

7. *Almanach de la Campana de Gracia*, any XII (1888), s. p. La segueix, per cert, un poema de D. Calvet, *La lley de la herencia*, en què ironitza sobre el determinisme.

8. Una de les seccions del tercer volum d'*El año pasado* es titula amb la paronomàsia també tòpica *Casos y cosas* (OC, vol. I, p. 659).

fessa la identificació obsessiva amb la desventura del protagonista, un militar ludòpata que, després de arruïnar-se, acabarà suïcidant-se. Es defuig, però, el sentimentalisme, conferint a aquesta empatia, com a la patologia del jugador, un caràcter alienant.

El tema de l'alienació (amb diferents aspectes), com el del joc, compta amb una llarga fortuna literària. Entre altres mostres d'aquest darrer es poden ressaltar la novel·la de Dostoievski *El jugador* (1866) i un conte d'Oller gairebé homònim, si bé prou diferent: *Un jugador*, recollit en *Figura i paisatge* (1897).⁹ Aquesta narració coincideix amb *Un cas* en el fet que encarna aquest tipus en un militar i pare de família que es va arruïnant pel joc, el tinent Gutiérrez, encara que en divergeix pel que fa al desenllaç: el jugador d'Oller acaba guanyant molts diners en una timba, però, en una batuda policial, els hi roba el cap de la policia, tot i haver-li implorat, moribund, que els lliurés a la família.

La narració d'Yxart té un interès relatiu, com el tenen, en conjunt, les seves obres narratives conegudes, algunes tanmateix prou estimables. Azorín va lloar-ne una ben hiperbòlicament:

«José Yxart era un verdadero artista. Así como no hay en castellano fragmento de prosa más sublime que la prosa de Bartrina *Por qué caen las hojas*, así no existe tampoco en España ningún cuento, absolutamente ninguno, superior al cuento del escritor catalán *La Senyora Agneta*. Ternura, delicadeza, pasión, originalidad..., lágrimas, risas, sollozos, complacencia, angustia... Eso es el cuento de Yxart.»¹⁰

Malgrat tot, sembla que es podria esperar més d'un home amb grans fonaments literaris i que assenyala amb precisió els encerts i les deficiències d'Oller i d'altres narradors.¹¹ De tota manera, convé tenir

9. Sobre l'interès d'Yxart per la novel·la russa, *vid.* el pròleg de Rosa Cabré a l'OC, vol. I, p. 49.

10. AZORÍN, *Soledades* (1898), dins *id.*, *Obras completas*, t. I (Madrid, Aguilar, 1975), p. 181. *Vid.* també la nota necrològica en què qualifica Yxart d'«espíritu cultísimo, corazón generoso y noble» (*ibid.*, ps. 129-130).

11. *Vid.*, particularment, l'estudi de Rosa CABRÉ, *Josep Yxart: concepte de novel·la*, dins *Actes del Setè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Barcelona, Abadia de Montserrat, 1986), ps. 31-54, i l'antologia Josep YXART, *Novel·listes i narradors*, a cura d'Enric Cassany (Barcelona, Curial, 1991).

present que, si s'hagués dedicat més plenament al conreu del gènere, els resultats haurien pogut ser diferents. Fos així o no, narracions com aquesta, que transcriu tot seguit, ens ajuden a il·lustrar-ne les concepcions literàries, la capacitat creativa, els dots d'observador i la sensibilitat sociològica i moral.

UN CÁS

¿Vosté ha jugat may, amich lector? ¿Veritat que s'hi pateix? Donchs bè: potser á vosté no li ha passat lo que á mí: patir, nó jugant, sinó veyent jugar á un altre.

Era un capitá: ni'ns coneixíam, ni'ns parlavam, ni'ns saludavam. No feyam més que veure'ns totas las nits en un cassino, al entorn d'una taula de tresillo, ahont quatre vergonyants tallavan unas quantas pessesas á última hora. Lo capitá jugava cada nit. No sè cóm va esser; pero á forsa de véurel en la taula de joch, me vaig anar interessant per ell, y á jugar ab ell sens apuntar. La carta que apuntava ell, era la mèva; quan guanyava ell m'alegrava jo com si haguès guanyat; quan ell perdía, sentía jo una punxada com si haguès perdut. Ell jugava en peu, y cada vegada que se li feya fonedissa una posta, se posava á passejar anguniòs [...]. y jo també. Era que vacilava entre anarse'n ó tornarhi. Lo pobre home s'estava jugant la paga,... y tenía dona y criaturas! Casi sempre feya net. En quant arribava en aquest punt crítich, se posava á canturrejar: jo també; prenia'l ròs, jo'l sombrero; ell se cenyía la espasa, jo agafava'l bastó; s'en anava sens saludar: jo, sens saludar, sortía darrera d'ell. Ni's fixava ab mí, ni may me va dir una paraula, y no obstant portávam encés en lo pit lo mateix foch de rabia: ell, una brasa, jo, un'altra. L'endemá, los vehins del pobre home, contavan en lo cassino que havia pegat á la dona. y qu'en lo pis se sentía gran plor de criaturas. Jo ho comprenía. Si hagués tingut dona, casi... casi li hauría pegat...¹² En fi, que vaig arribar á sentir exactament lo mateix qu'ell, y, per mon estat, endevinava lo que diria d'ell la xismografía cada ensemadá. Y may nos vam dir res.

Un día, mudá la guarnició, y ja no compareguè al cassino. Passaren mesos, passaren anys, y un altre dia llegí casualment en un pe-

12. En una crònica recollida dins *El año pasado*, qualificarà l'acte contra una dona que titula *La bufetada*, de Narcís Oller, de «arrebato de cólera criminal é injusta» (Barcelona, Librería Española de López, 1890), p. 132.

riódich que'l pobre home havia fugit ab la caixa del regiment, primer, y, després, s'havia suïcidat. ¿Ho creurá vosté? Vaig passar unas horas d'irresistible angoixa, en que'm semblava qu'estava exposat á suïcidarme.

J. IXART

XAVIER VALL
Departament de Filologia Catalana i
Centre d'Estudis d'Història de la Ciència
de la Universitat Autònoma de Barcelona